

2008 HACI BEKTAŞ-I VELÎ
800. Doğum Yılı Dönümü

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
ALEVÎ-BEKTAŞÎ
KÜLTÜRÜ

Editör
Ahmet Yaşar OCAK

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

© T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3232

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ
477

ISBN: 978-975-17-3457-0

www.kulturturizm.gov.tr
e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü / Ed. Ahmet Yaşar Ocak.-
Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009.

448 s.: rnk. res.; 31 cm.- (Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3232.
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü kültür eserleri dizisi; 477)
ISBN: 978-975-17-3457-0

I. Ocak, Ahmet Yaşar. II. k.a. III. Seriler.
297.62

FOTOĞRAFLAR

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü (Murat Gülyaz) - Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi arşivi.
- Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Başkanlığı arşivi.
- Grafiker Grafik-Ofset Matbaacılık Ltd. Şti. arşivi.

YAPIM

Fersa Matbaacılık Ltd. Şti.
Ostim 36. Sk. 5/C-D Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0.312.386 17 00
www.fersaofset.com

BİRİNCİ BASKI

2000 Adet

BASKI YERİ, TARİHİ

Ankara, 2009.

Alevî-Bektaşî Toplumlarında Bayramlar

Harun YILDIZ*

Giriş

Bayramlar, geçmişten günümüze bütün toplumlarda görülen, genellikle dinsel yönü ağır basan, insanları bir araya getirip dostluk bağlarının kurulmasını sağlayan önemli toplumsal geleneklerdendir. Bayramlar, toplumun bütün bireyleri tarafından benimsenen ve ortaklaşa kutlanan, pek çok amaç ve işleve sahip olan, grup kimliğinin dışa vurulduğu özel günlerdir. Her toplumun kendi kültür yapısına göre şekillenen bayramlar, kazanmış olduğu geleneksel biçimiyle ve kolektif bir şuurla kutlanır. Bayramlar, dinî ya da millî bir inanıştan ve içinde yaşadığı toplumu yakından ilgilendiren ortak bir hatıradan doğar.

Bayramların üç temel kaynağı olduğunu söyleyebiliriz: 1) Dinî olaylar, 2) Millî olaylar ve 3) Doğal veya kültürel olaylar. Bu kaynaklara uygun bir şekilde bayramlar da üçe ayrılabilir: 1) Dinî bayramlar (Kurban ve Ramazan bayramı vb.) 2) Ulusal Bayramlar (23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı, Cumhuriyet Bayramı vb.) 3) Geleneksel Bayramlar (Bahar Bayramı, Nevruz, Hıdırellez vb.). Bunlardan dinî bayramlar, özünü dinden alan, toplumsal hayatın tamamına mal olmuş bayramlardır. Bunların dışında milletin hayatından, hayat felsefesinden, vicdanından doğmuş bayramlarla, tabiatın değişmesinden kaynaklanan, cemiyete mal olmuş millî bayramlar vardır. Bu çerçevede Nevruz, bu sonuncu sınıflandırmanın içerisine koyabileceğimiz bir bayramdır. Dinî bayramlar, insanları ruhi bakımdan en üst seviyelere çıkarırken, millî bayramlar da milletleri benlik ve kültürleri bakımından üst seviyelere çıkarır. Geleneksel bayramlar ise, güç ve meşruiyetini gelenekten alan bayramlardır.

* Doç. Dr. OMÜ. İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı (hyildiz@omu.edu.tr).

Hemen hemen tüm dinsel geleneklerde var olan ve yaşatılan bayramlar, Türkiye’de de varlığını canlı bir şekilde sürdürmektedir. Günümüzde bayramlar, ya önemli bir olay veya dönemin anısına ya da ürün, hasat, sağlık ve benzeri çeşitli şeyler için bir şükran ifadesi olarak kutlanır. Biz bu çalışmamızda ülkemizde yaşayan Alevî-Bektaşî toplulukları arasında kutlanan bayramları ele alacağız:

A) Hıdırellez Bayramı

Alevî-Bektaşî toplumlarındaki en önemli bayramlardan biri, hatta en önemlisi, Hıdırellez’dir denebilir. Zira Hıdırellez, bu toplumlarda Sünnî toplumdan daha coşkulu bir biçimde kutlanan geleneksel-dinî bir bayramdır. Aslında her iki toplumda da baharın sona erip yaz mevsiminin gelişini ifade eden ve bu amaçla kutlanan bir halk bayramıdır. Halk arasında 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gece Hızır ile İlyas’ın bir araya gelip buluştuklarına, sohbet ettiklerine ve bu buluşma neticesinde havaların iyiden iyiye ısınıp tabiatın iyice yeşillendiğine inanılır. Bu yüzden 6 Mayıs günü Hıdırellez şeklinde adlandırılarak kutlanır.

Hıdırellez, güneşin Ülker burcuna girdiği eski takvime göre 23 Nisan; miladi takvime göre 6 Mayıs günü olup Rûz-ı Hızır döneminden Rûz-ı Kasım başlangıcı olan 9 Kasım’a kadar süren günlerin başlangıcıdır. Alevî-Bektaşî topluluklarında bu bayram, tarla işlerinin başladığını ve dolayısıyla Âyin-i Cem döneminin sona erdiğini gösterir.

Sözlük anlamı ile “yeşillik, yeşerme ve tazelik” gibi anlamlara gelen Hızır ile İlyas kelimelerinin bir araya gel-

mesinden oluşan Hıdırellez'e Alevî-Bektaşî topluluklar arasında çok önem verilir. Mitolojiye göre Âb-ı Haya'r'ı yani ölümsüzlük suyunu içip ebedilik sırrına ulaşmış olan Hızır ve İlyas peygamberlerden Hızır'ın karada; İlyas'ın ise, denizde zor durumda kalan, sıkıntıda olan insanların yardımına koştuklarına inanılır. Onlar, uğradıkları yerlere bolluk, bereket ve huzur getirirler; bu yüzden Hıdırellez, bolluk, bereket ve barışın simgesi olarak kabul edilir. Halk arasında Hızır'ın ilahî rahmet ve sırların bilgisine sahip olduğuna ve o gün bazı evlere uğrayacağına inanılır. O, genel olarak boz atına binmiş, ak sakallı ve nur yüzlü bir ihtiyar olarak telakki edilir. Bu yüzden de ona *Bozatlı Hızır* denir. Yeşil giysili, nur yüzlü, ak saçlı, ak sakallı, kırmızı çarıklı bir derviş veya dilenci kılığında şekillenir; elinde mızrak ya da kamçı taşıyan bir süvari olarak düşünüldüğü gibi, elinde bastonu olan sevimli bir ihtiyar olarak da düşünülür. Bilge bir insan olup her konuda her şeyi bildiğine, bu yüzden de Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olduğuna inanılır. Ayrıca ülkemizde bazı yörelerde Hızır, bir peygamber ya da bir melek olarak da kabul edilir. Bundan dolayı bazılarına göre ölümsüzlüğe erişmiş bir velidir. Gördüğü gibi Hızır'ın kimliği konusunda bir karışıklık söz konusudur ki bu da Hızır'ın, kimliği net bir şekilde bilinen bir kişi olmadığını göstermektedir.

Hızır, insanları sınamak için sık sık kılık değiştirerek kapıları çalar; bu yüzden o gün, yaşlı dilencileri eli boş çevirmemeye ayrı bir özen gösterilir. Ayrıca o gün, herhangi bir iş yapılmaz, evlerde dikmiş dikilmez, tarlalara gidilip çalışılmaz, dal da kırılmaz. Yine o gün, gün doğmadan yataktan kalkmayanın işlerinin ters gideceğine inanılır.

Anadolu halk inançlarında Hızır'ın kimliği ile ilgili değişik şeyler söylenmektedir. Her şeyden önce Hızır, Hz. Adem'den itibaren çeşitli bedenlerde ortaya çıkarak zorda kalanların yardımına koşan, insanlara bolluk, bereket ve iyilik getiren, insanları her yerde ve her zaman koruyan ölümsüz bir güç olarak görülmektedir. Zaman zaman ortaya çıkar ve birdenbire gözden kaybolur. İyileri ödüllendirip kötülerini cezalandırır, insanları huzur, bereket ve bolluğa kavuşturur, savaşlarda zor durumda kalan Müslüman askerlere yardım eder. Hızır'ın

halk inançlarındaki bu özelliklerini, genel olarak şöyle toparlayabiliriz;

- 1) Zor durumda olanların, başı sıkışanların yardımına koşar; onların istek ve dileklerini yerine getirir. Kalbi temiz ve iyiliksever olan insanlara yardım eder.
- 2) Mucize ve keramet sahibi olup insanlara bolluk, bereket ve zenginlik getirir; hastalara şifa dağıtır.
- 3) Bitki ve hayvanların üremesine, insanların kuvvet ve zindelik kazanmalarına yardımcı olur.
- 4) İnsanların şanslarının açılmasını sağlar, onlara uğur ve kismet getirir.

Alevî-Bektaşî topluluklar arasında Hıdırellez, Hızır ile İlyas'ın bir araya gelip bulunduğu gün olarak kabul edil-

Tokat'ta Bir Semah.

mektedir. Buna göre 6 Mayıs günü Hızır ile İlyas, buluşmak üzere biri karadan, diğeri denizden gelerek buluşurlar. Birbirleriyle hasretlik giderdikten sonra ayrılık vakti geldiğinde de görev yerlerine dönmek zorunda kaldıklarından dolayı üzüntü içine girerler. Ayrıca yetim olduklarına inanılan Hızır ile İlyas'ın birbirlerinden ayrılmadan önce bir duvarın dibinde uydukları ve yaslandıkları duvarın çökmesiyle de duvarın dibinde buldukları parayı alıp fakir ve gariplere dağıttıklarına inanılır.

Alevî-Bektaşî inançlarında Hz. Ali ile Hızır ve İlyas'ın özdeşleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte Hızır, bazen Hacı Bektaş-ı Velî, Şâh İsmail ve Hacım Sultan

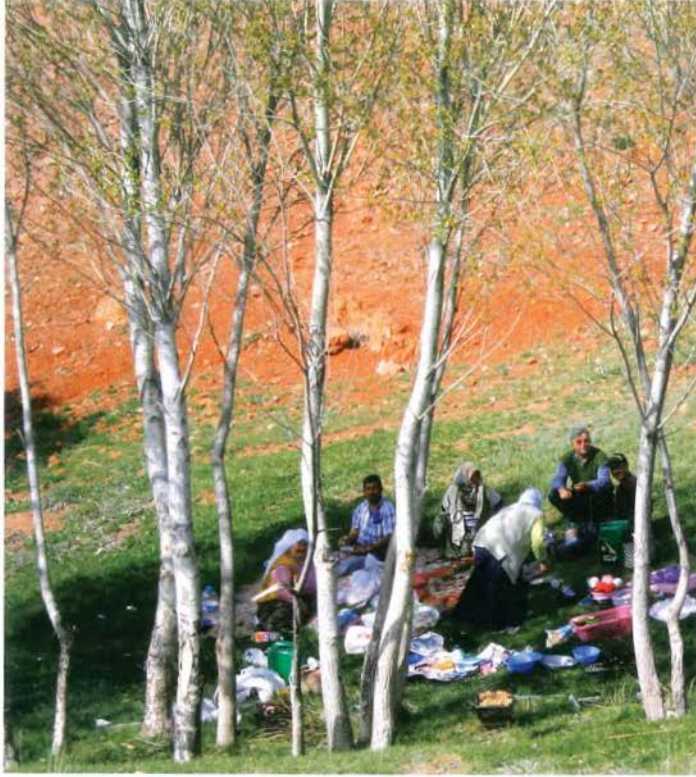
ile de bir tutulmaktadır. Alevî kültüründe Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin bir tutulduğu göz önüne alındığında, dolaylı olarak Hz. Muhammed ile Hızır'ın özdeşliğinden de söz edilebilir. Bazı Alevî topluluklarda, özellikle Nusayrîlerde, Hz. Ali'nin Tanrı ile bir tutulması nedeniyle, aslında Hızır, Tanrılık kavramıyla da eşdeğer görülmektedir. Hızır'ın Alevî-Bektaşî kültüründeki üstün konumu da bundan kaynaklanmaktadır. Aslında Hızır-Hz. Ali, Hz. Ali-İlyas ve Hz. Muhammed-Hz. Ali birlikteliği ve bazı yörelerde Hz. Ali'nin dolayısıyla Hızır'ın Tanrı ile bir tutulması, Alevî-Bektaşî ozanlarının şiir ve deyişlerinde de yer bulmaktadır.

Bektaşîlikteki Oniki Posttan “*Mihmandar*” postunun Hızır’ı temsil ettiği ileri sürülmektedir. Alevî-Bektaşî kültüründe *mihman* (misafir), aynı zamanda Hızır olarak görülür. Geleneğe göre Hızır, Hz. Ali’nin vefatında cenaze törenine katılmış ve Ehl-i Beyte başsağlığı dilemiştir. Yine geleneksel kültürde Ahmet Yesevî’yi Hızır’ın yetiştirdiği ileri sürülmektedir. Ayrıca *Tunceli yöresi Alevileri*, Hızır’ı âdeta bir kurtarıcı gibi görürler. Her işin başlangıcında ya da ümitlendiklerinde her zaman “Ya Hızır” derler.

Hıdırellez günü, halk arasında yaz mevsiminin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Oldukça eski dönemlere ka-

dar uzanan bu gelenek, özünde, kıştan kurtulup gelen baharı kutlama ve kutsama olmakla birlikte, kelimenin asıl anlamı olarak yeşili ve yeşille birlikte gelen canlılığı; daha doğrusu bu canlılığın oluşmasını sağlayan kişi ya da kişilerle buluşmayı hedefleyen ritüelleri yaşamaktır. Bu yüzden Hıdırellez günü, topraktan herhangi bir yeşilin, yeşilliğin kopartılması halinde, bunu koparanların evine yılan, sülük, çıyan benzeri hayvanların girmesi gibi uğursuzluk ve felaketler getireceğine, hatta o evde doğacak çocuğun bile özürü doğabileceğine inanılır. Yine aynı günde tarlada çalışan kişinin öküzünün kör olacağına, boyunduruğun altında dahi kalabileceği-

ne inanılır. Bu yüzden bu tür inançlar sebebiyle bu bayramda asla çalışılmaz.

Ayrıca bugün, evler kesinlikle süpürülmez ve temizlenmez. Bu yüzden ev temizliği, bir gün önceden yapılır. Eğer bu geleneğe uyulmayıp o gün evini süpüren temizleyen olursa hemen onun evine pek çok haşere ve hayvanın doluşacağına inanılır. Yine bugün evlerde hiçbir şekilde iş yapılmaz, köyün değirmenine dahi gidilmeyip un çekilmez. Yine bugün ağaç da kesilmez, ağaç kesenin mutlaka bir kaza geçireceğine ya da bir yerinde sakatlık olacağına inanılır, kısaca her çeşit işten el çekilir.

Hıdırellez gününde Alevî-Bektaşiler, yaşadıkları köylerde güneş doğmadan çiçek toplarlar ve evlerinin kapılarına asarlar. Güneş doğduktan bir müddet sonra ölülerine dua okuyabilmek ve arkasından bayram günü olarak kabul ettikleri bugünde, sevdiklerinin mezarlarını ziyaret edebilmek için kafileler halinde mezarlığa giderler. Mezarlıkta herkes, ölülerinin ruhlarına dualar okur ve her-

kes, ne dileği varsa onu diler; ne isteği varsa onu ister. Mezarlığa gelenlerin en yeni giysilerini giymeleri ve değişik yiyecek ile içeceklerini getirip burada yemeleri, önemli bir gelenektir. Bu yüzden, ölülerin ruhlarına dualar okuyup şefaatlerini diledikten sonra, gecedен hazırlanan yiyecekler, hep birlikte yenilir. Burada hemen belirtmeliyiz ki bu yemeklerden sadece mezarlığa gelen ziyaretçiler istifade etmezler. Bütün canlıların da nasiplenmesi için bu kutsal günde, geride kalan yemekler mezar sahiplerince mezarın bir kenarına konur ve böylece böceklerin, kuşların ve diğer hayvanların da bu yemeklerden yemeleri sağlanmış olur.

Hıdırellez için bazı köylerde önemli hazırlıklar yapılır, bir gün öncesinden yemekler pişirilip dolmalar, börekler hazırlanır ve "Hıdırlık" veya "Hızırılık" olarak adlandırılan yeşillik, ağaçlık ve su kaynaklarının bulunduğu yerlerde ya da türbe, yatır gibi ziyaret mevkilerinde hazırlanan yemekler yenir, eğlenceler yapılır. Tabiatın âdeta bayram yaptığı böylesi bir günde yiyilip içilir, eğlenilir, değişik dilekler tutulup kağıtlara

yazılır ve yazılan kağıtlar bir ırmağa atılır ya da bir ağaca asılır. Ayrıca yapılan yemekler, bereket getireceğine inanıldığından dolayı fakirlere dağıtılır. Bazı köylerde özellikle nişanlılar için bugünün özel bir anlamı vardır; bu yüzden erkek tarafı kız tarafına başta kurbanlık koç ya da kuzu olmak üzere değişik hediyelerle gelir; kız tarafını da alıp geziye götürür.

Ülkemizde bazı yörelerde Hıdırellez, yılda iki defa kutlanmaktadır. Biri genelde köylerde artık geleneksel bir biçimde kutlanan 6 Mayıs "Hıdırellez günü kutlamaları"; diğeri ise, artık geleneksel özelliğini aşmış daha geniş katımlı festival niteliğinde yapılan Mayıs ayının ilk Pazar günü, hangi tarihe denk düşerse, o gün kutlanan "Hıdırellez Şenlikleri"dir. Ülkemiz dışında, özellikle *Bulgaristan Alevileri* arasında Hıdırellez kutlamaları, iki, hatta üç gün sürmektedir ve bu kutlamaların pek çok orijinal yönleri vardır.

Bazı yörelerde Hızır İlyas'ın anısına Hıdırellez'den bir gece önce, yatmadan evvel, birçok evde, mutfak tereğine, ocağın üstüne ya da yemek pişirilen bir yere mısır unu dökülür. Eğer sabahleyin mısır ununun üstünde ayak izleri görülürse, bundan Hızır'ın gelip o evi bolluk ve bereketinden nasiplendiğine inanılır.

Sıraçlar arasında (Tokat, Amasya, Yozgat gibi iller) Hıdırellez bayramında şayet görgü ceminden sonra kurban kesilmemişse, bütün köylülerin katılımıyla *Birlik kurbanı* kesilir. Bu esnada kurban edilen hayvan sayısı, köylerin nüfusuna göre değişir. Kurban, koyun olabileceği gibi, büyükbaş hayvan da olabilir. Cuma günü (bayram) sabahı kurbanlıklar, cemevine götürülüp dualanır. Ardından *kurban tekbirlemesi* yapılır. Kurban, hizmet sahibi bir kişi tarafından kesilip derisi yüzüldükten sonra parçalara ayrılarak köylülere dağıtılır.

Alevî-Bektaşî kültüründe, Hz. Ali, Hızır'ın don değiştirmiş yeni bir bedeni olarak tasavvur edildiğinden, Hıdırellez geleneklerinin yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması daha dikkatli ve özenli olmuştur. Bu sebeple Alevî-Bektaşî topluluklar, her yıl üç günlük *Hızır orucu/Hıdırellez orucu* tutarlar. Anadolu Alevîleri arasında "Hızır Bayramı, Hızır-Nebi Bayramı" olarak da adlandırılan Hızır orucu, Şubat ayı ortalarında (13 Şubat) tutulan bir oruçtur. Sıraçlar arasında Hızır orucu, 7 (yedi) gün tutulur ve arkasından gelen Cuma günü bayram yapılır.

Alevî-Bektaşî kültüründe bu oruç, Nuh'un gemisinden kurtulan insanların Allah'a şükretmeleri adına tutulmaktadır. İnanışa göre Nuh'un gemisi tufandan dolayı batmak üzereyken insanlar, "Yetiş ya Hızır, kurtar bizi!" demişler ve Allah da bu insanlara acıyarak onları kurtarmıştır. Alevî-Bektaşîler, Hıdırellez orucundan üç gün sonra hamama gidip yıkanır, temizlenirler ve beyaz elbiseler giyerler. Ayrıca evlerindeki bir masanın üzerine beyaz bir örtü örterler ve üzerine un serperler. Ertesi sabah, eğer un üzerinde bir nal izi görülürse bu durum, Hızır'ın o evi ziyaret ettiğinin işareti olarak kabul edilir.

İnançları Anadolu Alevîlerini çok çağrıştıran Tebriz yöresindeki *Cebelten Türkmenleri* arasında bu bayrama *Hızır Nebî/Nebî Bayramı* denilir. Yine İran Azerbaycanı'nda ve *Ehl-i Hakk Ateşbağı*'lerinde aynı bayram, "tanrısal kişilik" adına kutlanır ve tanrısal kişilik de, Hz. Ali olarak algılandığından bu bayram, *Ali Haydar Bayramı* şeklinde adlandırılır. Asıl anlamıyla bayram, son gün akşam başlamaktadır. Ayrıca bu kutlama günlerinde doğan çocuklar, Hızır adını alırlar. Adı geçen bayram, Şubat ayına rastlayan eski Türk yeni yılına bağlı olarak uzak bir geleneğe çıkıyor görünmektedir. Bu bayram, sonradan yeşile ve suya bağlı tanrısallık anlamında, Hızır adını almış olmalıdır. Ancak Hızır'la ilgili olan bu uygulamayı, Hıdırellez törenleriyle karıştırmamak gerekmektedir. Zira ikisi arasında tarih bakımından farklılık olduğu gibi, içerik bakımından da farklılık bulunmaktadır.

Ülkemizde hem Alevî-Bektaşî, hem de Sünnî köylerinde geleneksel olarak kutlanan *Hıdırellez şenlikleri* ile eski Türklerin bahar bayramları arasında sıkı bağ ve benzerlikler olduğu söylenebilir. Aslında bu durum, tarihsel kültürün sürekliliği göz önüne alınırsa, normaldir. Bu çerçevede tarihsel kaynaklara bakıldığında, Hunlar ve Göktürklerin bahar bayramlarını özellikle yüksek tepelerdeki mezarlıklarda kutladıkları görülür. Zira eski Türkler, Gerdizî'nin verdiği bilgiye göre, dağların Tanrı makamı olduğuna inanıyorlardı. Bu yüzden gök ve

Yunus Emre Türbesi.

yer tanrılarına kesilen kurbanlardan sonra, büyük şenlikler başlıyordu. Yine Hun hakanları, Çinliler'le yaptıkları anlaşmaları Hundağı denilen yüksek bir dağın tepesinde kurban keserek içtikleri andla teyit ediyorlardı. Altaylı Şor ve Belterler, kurbanlarını yüksek dağ tepesinde yaptıkları âyinle Göktarı'ya sunuyorlar ve bu âyine "tengere tayıgtarı-gök kurbanı" diyorlardı. Yine Çin yıllıklarına göre Göktürkler, bahar bayramlarını mezarlıklarda kutluyorlardı. Kadın erkek herkes, kurban günlerinde bayram elbiseleriyle mezarlıklarda toplanıyorlardı. Göktürklerde kutlanan bahar bayramının farklı bir boyutu daha vardı. Zira kutlama esnasında bir erkek, bir kızı beğenirse, evine döndükten sonra kızın ailesine bir görücü gönderiyordu. Böylece bahar bayramı şenlikleri, yeni ailelerin kurulmasının da yolunu açıyordu. Ayrıca Müslüman Kazak-Kırgızların ve Başkurtların Mayıs ayında yaptıkları bayrama "Kımız Murunduk" adı veriliyordu. Başkurt kadınlarının ilkbaharda yaptıkları şenliğe ise, "karga toy" denilmekteydi. Yakutların Mayıs'ta yaptıkları bayramın adı, "Tykün (ay, güneş)" bayramıydı. Bugüne bütün her-

kes katılır, kurbanlar kesilir ve kıymızlar içilirdi. Tüm bu âyinlerin ortak yönü, dağ tepelerinde yapılmasıydı.

Günümüzde de *Tahtacılar* başta olmak üzere *Karakeçili Yörükleri*, *Çepniler* ve *Edirne Bektaşileri* gibi Alevî-Bektaşî toplulukları, Hıdırellez'i yüksek yerlerdeki mezarlıklarda kutlamaktadırlar. Bu çerçevede Aydın'ın Kızılcapınar köyünde yaşayan *Aydın Tahtacıları* ile Edirne'nin *Nasuhbey köyü Alevileri*'nin Hıdırellez kutlamalarını Mehmet Eröz, şöyle anlatmaktadır:

"Bir gün önceden Hıdırellez için hazırlıklar yapılıyor, kurbanlar kesiliyor ve eski köyün mezarlığına çıkılıyor. Eski köy, bir tepenin yamacına kurulmuş. Tepenin tam üzerinde de mezarlık yapmışlar. Aydın ilinde Nisan ve Mayıs ayları çok özeldir. Tatlı Mayıs güneşinin ışıkları altında tepenin üzerindeki mesire yeri (mezarlık), insanın üzerinde tarifi imkânsız duygular yaşatıyordu. ... İncir, zeytin, badem, erik ve dut ağaçlarının gölge verdiği, tabanını yemyeşil çayırın halı gibi kapladığı bu ge-

niş mesire yerinde Tahtacıların ataları yatıyordu. Bu bakımlı, temiz, çiçekli, çayırılı mezarlıklara, ataları ile birlikte Hıdırellez'i kutlamak için gelmişlerdi. İzmir'de, Aydın'da, başka illerde olanlar da izinli olarak gelmişti. Hafta arası bir gündü. Kayma tehlikesine karşı yamaçtaki köy devlet tarafından boşaltılarak, Aydın-İzmir karayoluna yakın yerde, düzlükte modern bir köy kurulmuştu. Sanki büyük bir şehrin, modern bir bahçeli evler semti idi. Hıdırellez dolayısıyla bu yeni köyde ve eski köyde, bir iki yaşlıdan başka kimse kalmamış, bütün köy halkı yediden yetmişe tepedeki mezarlığa taşınmıştı. Atlara, katırlara, eşeklere yiyeceklerini, kap kacaklarını yükleyip gelmişlerdi. Ağaçların altına, çayırın üzerine bağdaş kurulmuş, pamuklu veya yünlü dokumadan veya naylondan sofra bezleri serilmişti. Et çeşitleri, yoğurtlar, yeşil yiyecekler ve meyvalarla süslü çok zengin sofralar kurulmuştu. Herkes bağdaş kurarak geniş bir daire meydana getiriyordu. Yaş ve cinsiyete göre ayrı ayrı sofralar kurulmuştu. Fakat bütün köy halkı, bacı ve kardeşti. Kimse kimseden kaçmıyordu. Yemeğe "Bismillah" ile başlanıyor, sonunda sofraya duaları okunuyor, Allah'a şükrediliyordu. Gelen "Selamun Aleyküm, bereketli olsun" diyor, cevap olarak "Aleyküm selam, hoş geldin, buyurun" deniyordu. Sazlar, gramofonlar çalınıyor, çoğu rakı olmak üzere içki içiliyordu. Her halkada bir tek kadeh dolaşıyor, sağ avucun içine saklanarak alınıyor veriliyordu. İçmeyen az içen belli olmasın diye böyle yapılıyordu. Yarım saatte bir kahve geliyordu. İçki dualarla içiliyor, dualarla kesilen kurbanlar, adaklar meze yapılıyordu.

...Yediden yetmişe herkes bayramlık elbiselerini giymişti. Salıncakta sallananlar, top oynayanlar, eğlenenler yanında büyüklerin sofrası daha ciddi idi. Burada nefesler okunurken herkes diz çöktü ve bizim de bu saygı durumuna geçmemizi istediler. Arada bir sağ ellerini dudaklarına veya kalplerinin üzerine götürerek "niyaz" da bulunuyorlardı. Akşamüzeri sofraya gezdirilmeye başlandı. Her evin, her sofranın yemeğinden birkaç tabak yemek ve ekmek getiriliyor; herkes, üç lokma alarak sofranın kenarına iki elle yapışılıyor ve sofraya dua okunuyor, sofraya öpülüyordu. Kesilmiş olan kurbanlar, hazırlanmış olan yemekler üçer lokma olarak herkes tarafından yeniyor, bu "hayır"dan herkes faydalanmış oluyordu. 1968

yılı Hıdırellez'i'nde sofraya secde edenlerin ve mezarların üzerine muşamba sererek mezarları üç yerinden öpen, ağlayıp mezara kapanan kızların resmini çekmiştik.

1974 yılı 12 Mayıs Pazar günü Edirne'nin Nasuhbey köyü yakınındaki bir yatacın çevresinde yapılan "Dallık" şenliğine katıldık. Burada Hıdırellez'e bu isim veriliyor. Hıdırellez de diyorlar. Köye adını veren Nasuhbey, Osmanlı akıncı beylerinden Hacı İlbey'in kumandanlarından imiş. "Dallık" adı, yeşillik, bahar ifadesi oluyor. Hıdırellez veya Dallık dolayısıyla herkes evini (ahırlar dâhil) baştan aşağıya badana eder ve kapılarına yapraklar, çiçekler, yeşil dallar asarlar. Bu köyden "Koca Hoca"nın (İlkokul müdürü) karısı Edirne'den kalkıp evini badana etmeye gelmiş. En uzak yerdekiler bile koşup geliyor, evini tertemiz ediyor, Dallık'a hazırlanıyor. O sabah çocuklar erkenden kaldırılıyor. Erken kalkınca nasipleri bol, gelecekleri uğurlu olurmuş. Bunun için çocuklara "kalk" yerine "uçtu uçtu" derlermiş.

Dallık, adı geçen köyün yakınındaki ağaçlık bir yerde yapılıyordu. Yemyeşil çayrlarla süslü bu büyük mesire yerinde ünlü bir yatır ve öbek öbek mezarlar vardı. Karşıda Yunan hududu görünüyordu. Şenlik, yatırdaki velinin ruhaniyetinden gıda alıyordu. Ulu bir meşenin yanında iki gözlü bir ev (yatır) vardı. "Sancak ağacı veya sancak meşesi" denilen bu ulu ağaca vaktiyle Dallık şenliklerinde sancak çekilmiş. İki gözlü evin bir tarafı yatır (türbe), diğer tarafı "aş evi". Tek katlı üzeri kiremitle örtülü olan ev, tertemiz badanalı. Zemini çimento gibi killi toprak. Kilimler serilmiş. Burada bir rivayete göre Osmanlılar zamanında kırk yiğidin başında düşmanlara karşı se-

fere çıkan ve kâfir tarafından oracıkta şehit edilen "Kara Baba" yatmaktadır. Diğer taraftan türbede "Kara Ali" ve "Kara (Karaca) Ahmet" in yatmakta olduğu söyleniyor. Orta Asya'da Hoca Ahmet Yesevi'ye Kazak-Kırgızlar ve diğer Türk urukları, "Kara Ahmet", "Karaca Ahmet" diyerek türbesini ziyaret etmektedirler. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde İstanbul dâhil bu isimle anılan mezarlık ve yatırlar vardır. Hacı Bektaş'ı karşılayan Anadolu evliyası arasında "Karaca Ahmed" meşhur idi.

Sonradan öğrendiğimize göre bu iki yatırın ortak adı, "Karababa"dır. Aşevi tarafına kazanlar kurulmuş, içinde ve önünde kurbanlar kayınıyordu. Yatıra adanan adaklar kesiliyor pişiriliyor, evin diğer gözüne ise sayısız ziyaretçiler girip çıkıyordu. Sünnisi, Alevisi, yatırın ruhaniyetinden imdat istemeye, şükretmeye, manevi ziyafetten pay almaya koşmuştu. Kimi Kur'an okuyor, kimi namaz kılıyor, kimi eşiği öpüyor, kimi sürünerek giriyor, kimi yatıra secde ediyordu.

...Çok geniş bir alanı kaplayan eğlence yerine çadırlar kurulmuş, satıcılar gelmiş, sergiler açılmıştı. Sanki bir pazar ve panayır yeri idi. Dönme dolaplar, salıncaklar, şerbetçiler, köfteciler, gazozcular, akla gelebilen her şey, her satıcı vardı. Meriç ilçesinde komşu köylerden gelen Sünni Türklerle, Nasuhbey'den ve çevre Bektaşî köylerden gelen Bektaşî Türkler, Karababa yatırının manevi huzurunda eğleniyor, adaklar kesiliyor, yiyor içiyor oyunlar oynuyor, çalgılar çalıyorlardı. Kimi çayrlara bağdaş kurarak yer sofralarında yiyip içiyor, kimi masalarda o işi görüyordu.

Orhan Türkdoğan ise, yine Tahtacılar arasında Hıdırellez'in başka bir yönüne dikkat çekmektedir. Yapmış olduğu mülâkâtlardan hareketle, Aydın ilinin Almat Köyü'nde Hıdırellez'den bir gün önce taze kuzu eti pişirildiğini, bunun 6 Mayıs'ta tüm köylülerin katılımıyla hep beraber yenildiğini, kurbanın bütün olarak pişirilip yine aynı şekilde parçalanmadan yenildiğini söylemektedir.

B) Kurban ve Ramazan Bayramları

Ülkemizde genel olarak kutlanan Kurban ve Ramazan Bayramları, Alevî-Bektaşî toplumlarında da kutlanmaktadır. Onlar arasında, tıpkı Sünnî çevrelerde olduğu gibi, özellikle Kurban Bayramı, köken olarak Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmek istediği olaya dayandırılır ve Hz. İbrahim'in anısına, onun adına kutlanır. Bu çerçevede Hz. İsmail'in kurban edilmek istenmesi, fakat onu kurban edecek olan bıçağın kesmemesi üzerine Melek Cebrail'in getirmiş olduğu kurban fenomeni, Alevî-Bektaşî çevrelerde, çok önemli, önemli olduğu kadar da kutsal olarak kabul edilir ve bu olay, Hz. İbrahim'in kendi varlığını Tanrı varlığında eritmesi, böylece tümüyle Tanrı'ya erişmek istemesi şeklinde yorumlanır. Bu yüzden Kurban Bayramı'nda yapılan cemlerde bu tarihsel olay, manzum olarak okunur.

Kurban ve Ramazan bayramları için hazırlıklar, bayramdan önceki gün başlar. Bu yüzden ülkemizdeki Alevî-Bektaşî çevrelerden *Tahtacılar* arasında hem Kurban hem Ramazan bayramlarının arifesinde ikindi vakti çocuklara yemiş, şeker ve leblebi gibi şeyler verilmesi güzel karşılanır. Bayram günü sabahleyin ise, önce bayram namazı kılınır. Bildiğimiz kadarıyla sadece Sıraçlar arasında bayram namazı kılınmaz. Ardından özellikle Amasya, Çorum, Tokat ve Yozgat gibi Orta Anadolu illerimizde keşkek ve çörekle birlikte sabah kahvaltısı yapılır. Kahvaltı, genelde semaverde demletilen çayla yapılır. Daha sonra kurban kesilir ve kurbanla ilgili işler bittikten sonra aile ziyaretleri gerçekleştirilerek bayramlaşılır.

Kurban Bayramı ile bağlantılı olarak Alevî-Bektaşî topluluklarda *kurban ritüeli* önemli bir yer tutar. Bu çevrelerde kurban ritüeli, sadece Kurban Bayramı'nda uygulanmakla kalmaz; değişik dönemlerde yapılan cemlerle

normal türbe, yatır ve ocak ziyaretlerinde de uygulanır. Bu çerçevede kurbanı kimlerin nasıl kesebileceği, dedeler tarafından topluma anlatılır. Tahtacılar, kurbanı musahibi olana kişilere kestirirler. Kurbanın kesilmesi için Fatiha ve Kevser gibi sureler okunur ve kurban, okunan surelerden sonra kesilebilir. Kurban kesildikten sonra etinin özellikle fakirlere dağıtılması, yapılması gereken bir zorunluluk olarak kabul edilir. Bu bağlamda, kurban kesilirken okunan ve çok bilinen kurban düvazlarından iki şu şekildedir:

*Akil ermez Yaradan'ın sırrına
Muhammed Ali'ye indi bu kurban
Kurban olam kudretinin nuruna
Hasan'la Hüseyin'e indi bu kurban
Ol İmam Zeynel'in destinde idim
Muhammed Bakır'ın dostunda idim
Cafer-i Sâdık'ın postunda idim
Musa Kazım Rıza'ya indi bu kurban
Muhammed Taki'nin sırrında idim
Aliyü'l-Naki'nin nurunda idim
Hasanü'l-Askeri'nin dârında idim
Muhammed Mehdi'ye indi bu kurban
Şâh Hatâyî'm eydür bilir mi her can
Kurbanın üstüne yürüdü erkân
Tırnağı tespihtir, kanı da mercan
Oniki İmam'a indi bu kurban".
"Muhammed Ali'yi candan sevenler
Kurbanınız kabul olsun erenler
El bağlayıp bir ikrarda duranlar
Kurbanınız kabul olsun erenler
İmam Ali hizmet eder kurbana
Hizmet eder Hıdır Abdal Sultan da
İhlas ile getirilsin meydana
Kurbanınız kabul olsun erenler
Hasan Hüseyin'in Zeynel'dir Şâhım
Bakır Cafer Kazım Rıza'dır mâhım
Taki Naki Asker Mehdi penâhım
Kurbanınız kabul olsun erenler
Sefil Ali himmet aldı pîrinden
Yazı yazsam kurbanının kanından
Muhammed Ali'nin alın nurundan
Kurbanınız kabul olsun erenler".*

Alevî-Bektaşî çevrelerde Kurban Bayramında kurban edilebilen hayvanlar, koç, koyun, keçi, sığır, deve ve horozdur. Bazı Tahtacılar arasında ise, kurban edilecek hayvan, sadece koç olmalıdır. Kurban edilecek hayvanın, belirli bir yaşı doldurmuş olması, hasta olmaması, vücudunun herhangi bir yerinde eksiklik bulunmaması ve doğum yapma aşamasında olmamasına dikkat edilmelidir.

Kurban Hizmeti.

Kurban kesilmeden önce Fatiha ve Kevser sureleri okunup şu şekilde tekbir getirilir:

"Bismillahirrahmanirrahim,

İnni veccehtü vechiye lillezâ fetaras-semâvâti vel-ardı hanifen ve mâ ene minel-müşrikîn. Kurbanlarımızın kabulü için Bismi Şâh Allah Allah... Fermân-ı Celil, Kurban-ı Halil, Delil-i Cebraîl, Cân-ı İsmail, Allahu Ekber Allahu Ekber, La İlaha İllallahu Vallahu Ekber, Allahu Ekber ve lillahi'l-Hamd, Lâ Fetâ İlla Ali, Lâ Seyfe İllâ Zülfikâr, Bismi Şâh, Allah Allah, Bismillahi tekbir, Allahu Ekber".

Kurban kesimi tamamlandıktan sonra şu dua yapılır:

Allah, Allah... Kurbanlarımız kabul, muratlarımız hasıl ola. Her tûyüne binbir sevap yazıla. Kazalara kalkan,

belalara bekiçi ola. İsmail Peygamber'in kurbanı kabul olduğu gibi, sizin de kurbanlarınız ulu dergâha yazıla. Ağzımızın tadını bozmay. İmam Hüseyin yardımcımız, Bozatlı Hızır gözcümüz ola. Gerçeğe Hü...

Alevî-Bektaşî çevrelerde kurban edilen hayvanın bütün kanı çıkıncaya kadar beklenilir, ardından diğer işlemler yapılır. Bu esnada kurban kanı boşa akıtılmaz, kanı ile birlikte bağırsak ve kemikleri, asla dışarı atılmayıp toprağa gömülür. Ayrıca kemiklerin kırılmasına özellikle dikkat edilir. *Sıraçlar* arasında ise kurbanlar, önemli ölçüde ata mezarları başında kesilir ve kanları da mezarın ayak tarafına akıtılır. *Tahtacılar* arasında kurban kesilirken dolu içmek, kurbanın böbreğini, dağını meze olarak yemek âdetidir. Yine *Tahtacılar* arasında kurban sahibine veya koyunu kesene "Kurbanın kabul olsun" denilir ve buna karşılık "Yüzün ak olsun" diye cevap vermek, güzel bir gelenek olarak görülür. Her iki bayramın ilk günleri akşamları herkes arzu ettiği bir dedenin, dede bulunmayan köylerde mürebbinin veya herhangi bir dostunun evinde toplanır, yemeklerini veya kurbanlarını orada yerler. Bazı yörelerde kurban bayramında cem de yapılır. Yapılan cemde oniki hizmet yerine getirilir ve lokmalar dağıtılır. Özellikle yedi ulu ozandan biri olan Hatayî'nin Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban edişini anlatan deyiş okunduğunda cemde hazır bulunanlar, hüzünlünp ağlaşırlar, böylece tamamen duygusal bir atmosfer meydana gelir.

Kurban Bayramı, ülkemizdeki *Hatay Alevileri (Nusayriler)* arasında da kutlanır. Nusayrilerde Gadir Bayramı'ndan sonraki en büyük ve en kutsal bayram, Kurban Bayramı'dır. Diğer Alevî topluluklar gibi, Nusayriler de, bu bayramı güzel bir şekilde kutlarlar. Kurban bayramındaki en önemli ritüel, kurban kesme ritüelidir. Bu çerçevede bir iki gün önce başlayan Kurban Bayramı'nın kutlanması, toplu namaz dışında diğer dinî grupların kutlamalarına benzer. Nusayriler için yılda birkaç kez

kurban kesmek önemli bir dinî yükümlülük olup bu durum, din adamları tarafından da sürekli teşvik edilir.

Nusayrîler arasında diğer Alevî gruplarda olduğu gibi, kurban edilecek hayvanın hasta olmaması, belirli bir yaşta doldurmuş olması, vücudunun herhangi bir yerinde eksiklik olmaması gerekir, ayrıca kurban, erkek (dana, horoz veya koç) olmalıdır. Kurban kesmede kullanılacak bıçağa, şeyh tarafından Fatıha suresinin okunmuş olması gerekir. Kurbanı kesen kişi, Fatıha ve Kevser surelerini okuduktan sonra tekbir getirerek kurbanı keser. Ayrıca o, sigara içmemeli, sigara içiyorsa kurbana yaklaşmamalı ve kendini sadece bu işe adanmış olmalıdır. Yine kurbanın bütün kanı çıkıncaya kadar beklenmesi, Nusayrîler arasında önemli görülür. Daha sonra büyük kazanlar içinde suda bekletilerek kurbanın kanı iyice çıkarılır. Bayramlarda genellikle dananın yanında koyun da kesilir. Koyunun eti, dolma, kuru fasulye veya taze fasulyenin içine konulur. Önceden hazırlanan bu yemekler, akşam gelen misafirler içindir. Etlere, yapılacak yemeğe göre parçalara ayrılır. Kurbanın dilinin ucunun günah olduğuna inanıldığından dolayı yenmez ve kesilip atılır.

Kurban ve Ramazan bayramlarında Nusayrîler arasında çok meşhur yemek olan *hırsı* adı verilen etli aşura yemeği yapılır. Bunun yanında etli çorba, *lahm-i musluka* denilen haşlanmış et, etli nohutlu bulgur, dolma, yine *hamis* denilen etli yemek, salata, cacık ve mangal gibi çeşitli yemekler de yapılır. Bu yemeklerden etli nohutlu bulgur, az yapılacaksa kadınlar, büyük kazanlarla yapılacaksa erkekler tarafından hazırlanır. Sarmaların içi pirinçle hazırlanır ve bol miktarda baharat, salça, domates ve sıvı yağ konur. Akşam yemeği için hazırlanan dolma, fasulye, hamis ve salata, akşam gelen misafirlere sofrada veya masada ikram edilir.

Ayrıca Nusayrîler arasında Kurban Bayramı günlerinde doğan çocuklara genelde İsmail adı verilir. Kurban gününde doğanlar, eğer maddi durumları uygun olup bayram yapma düşünceleri olursa, kendi adlarına bayram yapabilirler. Kurban gününde doğanlar, kurban kesmese bile, adak kesip bayram yapanlara zekât verirler.

Nusayrîler arasında Ramazan Bayramı'na, *Fatır Bayramı* denilir. Nusayrî inancına göre, on iki aydan biri olan

Ramazan ayının orucu geçirilmesinin en önemli sebepleri, kişilerin nefislerini terbiye edip içlerindeki kötülüklerden arınması, başta mide olmak üzere diğer vücut organlarını dinlendirmesi ile fakir ve yoksulların hatırlanmasıdır. Ayrıca Nusayrîlerde Ramazan orucu, diğer dinî gruplardan iki gün önce başlar. Ramazan ayı, Kur'an'ın indirilmeye başlandığı ay olduğundan dolayı, bütün ayların en faziletlisi olarak görülür. Yine bu nedenle Ramazan ayının 1., 13., 17., 19., 21., 23. ve 27. günleri, Kur'an âyetlerinin indiği günler olmasından dolayı, bayram olarak kutlanır. Nusayrîler, Ramazan ayının bitimiyle birlikte, yardımlaşmaları, dayanışmaları ve değişik ahlaki yönlerinden ötürü birbirlerini tebrik edip bayramlaşırlar.

Ramazan/Fatır Bayramı'nın Nusayrîler için en önemli özelliği, orucun yanında insanın bütün organlarıyla kötü ve çirkin olan şeylerden uzak durup orucu bunlarla tamamlayarak nefsinin kemale ermesini ve olgunlaşmasını sağlamaktır. Nusayrîlere göre çirkin ve kötü şeylerden uzaklaşmadan tutulan oruç, çok da önemli değildir; zira önemli olan insanın sadece Ramazan ayında değil, tüm yaşamı boyunca çirkin ve kötü olan şeylerden uzak durmasıdır. Bu durumda ancak tutulan oruç, hedefine ulaşmış olur. Nusayrîler, Ramazan Bayramı'nda da hem kurban keser, hem de bunun yanında *kömbe*, *bayram simidi* ve *külçe* gibi yöresel yemeklerini yapıp misafirlere ikram ederler.

C) Nevruz (Sultan Nevruz) Bayramı

Türkiye'deki Alevî-Bektaşî topluluklar arasında kutlanan bir diğer önemli bayram, Nevruz Bayramı'dır. Farsça bir terim olan *Nevruz*, "yeni gün" anlamına gelmekte olup eski takvime göre yeni yılın ve aynı zamanda baharın başlangıcı olarak kutlanan şenliklerin en yaygın olanıdır. Bu yüzden Nevruz geleneği, farklı isimler etrafında örülmüş törenlerle, belki binlerce yıldır hatırlanan bir sevincin şenliği olarak yaşamaktadır. Nevruz, 21 Mart tarihinde kutlanır ve Alevîler tarafından Nevruz adının yanında Sultan Nevruz olarak da adlandırılır. Alevî-Bektaşî ve Şii topluluklarda olduğu kadar, Sünnî topluluklarda

da Nevruz geleneği yaygın olarak görülmektedir. Tarihi ve geçmişçi çok eski ve köklü olan bir bayramdır.

Alevî-Bektaşî geleneklerinde Nevruz kutlamaları, güneşin balık burcundan çıkıp koç burcuna girmesiyle başlar. Bu durum, kış mevsimi ile yaz mevsiminin ara kesitini, Bektaşî deyimleriyle “*hatt-ı istivâ*”sını oluşturur. Bilindiği gibi, bir yılda iki kez gündüz ile gecenin uzunlukları birbirine eşittir. Bunlardan biri, koç burcunun girişinde; diğeri ise, terazi burcunun girişindedir. İlki, ilkbaharın başlangıcı, diğeri ise sonbaharın başlangıcıdır. Nevruzla, yani ilkbaharın gelişyle tüm doğa yeniden dirilir, bir anlamda yeni giysilerine bürünür. Böylece Alevî-Bektaşîler arasında Nevruz, ölümden sonra dirilmeyi (*Ba’su bâdel-mevt*) i simgelemektedir.

Eski Türk kültür ve gelenekleri arasında da görülen Nevruz, Alevî-Bektaşî topluluklar tarafından, dünyanın yaratıldığı, Hz. Ali’nin doğduğu ve Gadir-i Hum denilen yerde Hz. Muhammed tarafından “Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır” denilerek kendisinden sonra Müslümanların önderi olarak ilan edildiği gün olarak kabul edilir. *Silifke Tahtacıları* arasında ise bugün, Hz. Hüseyin’in doğum günü olarak kabul edilir. Yine Alevî-Bektaşîlere göre bugün, Hz. Adem Peygamber’in yaratıldığı ve Nuh Peygamber’in Tufan’dan sonra karaya çıktığı gün olarak kabul edilir. Hz. Muhammed’e peygamberlik bugün verilmiş; Kur’an bugün inmeye başlamıştır. Alevî-Bektaşî inancına göre, Hz. Ali’nin annesi Fâtıma binti Esed, doğum sancıları çekince Hz. Muhammed, kendisine ‘Kâbe’ye git, tavaf et’ diye söylemiş; o da Kâbe’yi tavaf etmiş, ardından tavafını tamamlayarak Kâbe’nin içine girmiş ve 21 Mart 598 tarihinde yani Fil yılının Recep ayında Hz. Ali’yi dünyaya getirmiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Allah’ın evinin içinde doğan amcası oğlunu kucağına alarak ona Ali adını vermiş ve ardından bugünü kutlu bir gün olarak ilan etmiştir. Alevî-Bektaşî kültüründe bugün, Hz. Ali ile Fatma’nın evlendiği gün olarak kabul edildiği gibi, Hacı Bektaş-ı Velî’nin Anadolu’ya geldiği ve Rum Erenlerinin onu karşıladığı gün olarak da kabul edilir. Tüm bu inanışlardan dolayı Nevruz, büyük bir bayram olarak kabul edilir ve coşkuyla kutlanır.

Nevruz Bayramı ile ilgili hazırlıklar, bayram öncesinden başlar. Nevruz günü için evler, yeşillik ve çiçeklerle süslenir; sabah erken kalkılır, gün ağarırken Nevruz’un taze suyu ile yıkanılır, boy abdesti alınır ve özenle giyilir. Toplu olarak sabah yemeği yenilecekse, dede önce bir dua okur ve herkese süt ikram edilir, kahvaltı yapılır. Daha sonra dargınlar barıştırılır, hasta ve yoksullar ziyaret edilir ve gönülleri alınır. Yeni ölmüşlerin evlerine taziyeye gidilir. Türbe ve mezarlıklar ziyaret edilir. Büyük bir coşkuyla kırlara ve çayırlara çıkılır, çeşitli eğlenceler düzenlenir. Burada yaşlılar için ayrı, gençler için ayrı bir mekânda *muhabbet* sofraları kurulur. Ayrıca gençler, kırlarda şenlikler yapar, çeşitli spor gösterileri ve yarışmaları düzenlenir, Nevruz için ateş yakılır ve yakılan ateşin etrafında halaylar çekilir, ateş üstünden atlayarak dilekler tutulur. Genç kızlar ve oğlanlar, karşılıklı maniler söylerler. Ayrıca yine bazı köylerde yüksek bir tepeye ateş yakılarak baharın geldiği müjdelendir. Bu esnada Nevruz’u konu alan deyişler, *nevrûziye* adı verilen nefesler okunur, çerağlar uyandırılır, semah dönülür, bazı yörelerde horoz da olmak üzere kurban kesilir, kurbanlık koçlar tığlanır, etli pilavlar pişirilir, yufkalar ve ayanlar hazırlanır, akraba ziyaretleri yapılır ve akrabalar arasında hediyeleşmeler olur. Ayrıca çocuklara leblebi, şeker, kuru üzüm ve kuru dut gibi çerezlerin karışımından oluşan yiyecekler dağıtılır. Bazı Alevî-Bektaşî topluluklar arasında soğan kabuğu ile kaynatılıp boyanan yumurtalar tokuşturulur ve sonuçta yumurtası kırılmayan galip gelir. Bu yüzden bugüne “*Yumurta Bayramı*” da denir. Yine bugün bolluk ve bereket dileklerinde bulunulur. Böylece ışığın karanlığa, bereketin yokluğa, ümidin ümitsizliğe ve yazın kışa galip gelişi kutlanır. Sivas/Divriği’nin kimi köylerinde kırlara gidemeyenlere koklamaları için Nevruz çiçeği getirilir. Zira Nevruz çiçeği, bu yörede kutsal kabul edilmekte, bu çiçeğin Hz. Ali’nin kokusunu taşıdığına inanılmaktadır.

Tahtacılar da diğer Alevî grupları gibi, Sultan Nevruz’u kendi bayramları olarak kabul eder ve coşkuyla kutlarlar. İzmir Bornova’da yaşayan Tahtacılar, Nevruz’u yaylaya çıkarak, mezarlıkları ziyaret ederek ve yiyecek içecek bırakarak kutlar. 21 Mart günü kadınlar çamaşır yıkarken, erkekler de bayram alışverişi için kente inerler. Nevruz günü, ispanaklı börek, tatlı, soğan kabuğuyla boyan-

mış yumurtalar, yufka, çörek, sarıgı burma, şeker, leblebi ve lokum hazırlanarak köy mezarlığına gidilir. Gençler, şarkı söyleyerek değişik çalgılar eşliğinde oyunlar oynar, bu esnada bazıları da içki içer. Günün akşamı için hazırlanan sofraya, ev halkının yanı sıra, ziyarete gelen akrabalar da otururlar ve topluca yemek yenilir, dargınlar barıştırılır. Bazı Tahtacı Türkmenleri de, ertesi sabah, alaca karanlıkta yola düşüp mezarlığa giderler. Mezarlıkta topluca yemek yenir ve içki içilir. Ardından sırayla mezar taşları öpülerek evlere dönülür. Nevruz kutlamaları esnasında Tahtacılar arasındaki herkes, özellikle çocuklar en güzel giysilerini giyerler. *Tunceli Alevileri* içinde, Nevruz günü erkekler alınlarına karalar sürerek su kaynaklarına gidip orada temizlenirler, sonra ulu kişilerin türbelerine ziyarete bulunurlar. *Bulgaristan Alevi-Bektaşileri* arasında Nevruzla ilgili kan kardeşi olan aileler için kırkar yumurta haşlanır. Diğer aileler ve dullar için yirmişer, genç kızlar ve delikanlılar içinse on ikişer yumurta kaynatılır. Ayrıca tavuk ve piliç kesilir.

Sultan Nevruz akşamı Alevi-Bektaşi topluluklarının pek çoğunda *Hakk Muhammed Ali meydanı* açılarak cem yapılır. Bazı topluluklar, her zaman yaptıkları cem törenini yaparken bazıları, özel olarak *Nevruz cemi* yapmaktadır. Bu cem, "Nevruz Erkânı" olarak da anılmaktadır. Bazı yörelerde birlik ve beraberliğin simgesi olarak *Abdal Musa cemi* düzenlenir. Bu yüzden tüm köylüler meydan odasına, yani cemin yapıldığı odaya girdikten sonra, yerli yerine oturur. Dede ayağa kalkarak "Edep erkân, mümine nişan" der. Ayakta bulunan kişiler, halka şeklinde dairesel bir şekilde diz üstü gelirler ve saf tutarlar. Dede, şu duayı okuyarak Tevhid'i başlatır;

Bismi Şâh, Allah Allah... Lokmalar kabul ola, isteğiniz, dileğiniz Hak Muhammed Ali vere, durduğunuz dâr-ı divandan hayır ihşan göresiniz. Makbul-ı Şâh, kabul-ı dergâh ola!... Gerçeğin demine Hü!...

Ardından dede, Oniki İmâm'ın adlarını sayarak salavat getirir. Bu esnada âşıklar, Hz. Ali'nin aşkını ve Oni-

ki İmamları anlatan Kul Himmet'in düvaz- imamını söylerler.

Dede, Alevî-Bektaşî ulularının ve Oniki İmamların adının geçtiği bir gülbank okur, bundan sonra tevhid düvazının yürütülmesine geçilir. Cuma akşam ceminde olduğu gibi *Halka Namazı*'na başlanır. Bu esnada bütün canlar, hep bir ağızdan şu ilahiyi terennüm ederler:

*La İlah İllallah
İllallah Şâhım İllallah
Ali Mürşit, güzel Şâh
Eyvallah Şâh Eyvallah
Hakk La İlah İllallah*

diyen canlar başları hafif sağa sola salınarak yaylanırlar gibi ellerini de dizlerine sürerek zikrederler.

Tevhit ve cem bittikten sonra dede, "Edep erkân getire, herkes yerine otura" der. Canlar, bu esnada artık normal oturuşa geçerler. Ferrâş, meydana gelerek meydanı üç defa sembolik olarak süpürür. Dede, "Bismi Şâh, Allah Allah! Hayır hizmetin kabul, yüzün ak ola. Ellerin dert, gönüllerin keder görmeye. İsteddiğini Hakk Muhammed Ali vere. Seyyid Ferrâş'ın himmeti üzerinde hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü" der ve daha sonra hizmet sahipleri öbek öbek sofralar kurar. Dedenin başlama duasından sonra hep birlikte lokmalar ve Nevruz helvası yenir. Ceme gelemeyen hastaların evlerine lokmalar gönderilir. Yemekler yendikten sonra dede, bu kez yemek duasını okur. Oniki hizmet sahipleri, toplu olarak dedenin dua aldıktan sonra, canlar niyaz edip hediye alırlar. En son cem dağılmadan önce dede, şu gülbankı okuyarak cemi bitirir:

Bismi Şâh Allah Allah! Nevruz bayramınız kutlu ola. Yeni yılınız hayırlı uğurlu ola. Şâh-ı Velâyet İmam Ali efendimizin doğum günü mübarek ola. Boz Atlı Hızır yoldaşınız ola!... Dilde dileklerimiz, gönülde muratlarımızı vere... Hastalara şifa, devtilere deva, borçlulara eda ihsan eyleye... Dil bizden, nefes Pîrimiz Hünkârımız Hacı Bektaş-ı Velî'den ola. Gerçeğe Hü!...

Ceme katılanlar, sağ ellerini kalplerinin üstüne koyarak hep bir ağızdan "Hü" der, yine bu arada "Ey gönüllerimizi ve gözlerimizi iyiye döndürücü, ey geceleri gündüz-

lere çevirici... Ey yılları yıllara ekleyen... Bizim halimizi en iyi hâle çevir" anlamındaki dilekleri ifade eden dualar da yapılır ve törenin sonlarına doğru Sâki derviş, törene katılanlara erkâna uygun olarak süt ikram eder, bundan sonra herkes, birbirinin nevrüzünü kutlar. Nevruz ceminde kurban ve diğer yiyeceklerin masrafları, ceme katılan topluluk tarafından ortak karşılanır. Cem sonrasında da lokma, süt veya şerbet ikram edilir, değişik deyişler söylenir. Ayrıca bu gece ne dilek tutulursa kabul edileceğine inanılır.

Tire ve Ödemiş yöresi ile Turgutlu Bektaşîleri, Nevruz günü yapılan ceme, *Nevruz Namazı* derler. Cemi tamamladıktan sonra sofraya açılır, sofrada beyaz yiyecekler bulundurmaya özen gösterilir. Bunlar da, genel olarak süt, yumurta, pirinç pilavı ve tuz gibi yiyeceklerdir. Diğer yiyecek ve içecekler de bulundurulur, fakat yine de sofrada beyaz yiyecek olmasına dikkat edilir.

Nevruz cemi/erkânı, genel olarak her yerde aynı şekilde yürütülmekle birlikte, bazı yörelerde farklılıklar da vardır. Fakat Nevruz cemlerinde ortak olan nokta, bugünün Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilmesinden dolayı, cemlerde neşe ve sevincin hâkim olması, okunan deyiş, nefes ve düvazların diğer cemlerde olduğu gibi hüznünlü bir içerik taşımayıp daha çok *nevrûziyeler* eşliğinde neşe ve sevinç duymaya yönelik bir ortamın yaratılmasıdır. Nevruz cemlerinin bu özelliğinden dolayı, diğer cemlerde işlenen Kerbelâ Olayı ile Hz. Ali'nin ve Oniki İmamların öldürülmesi gibi konulara yer verilmez. Nevruz cemlerini diğer cemlerden ayıran bir başka nokta da, bugünün baharın başladığı gün olarak kabul edilmesinden dolayı, elden geldiği ölçüde, tabiatta bulunan çiçeklerin toplanarak cemine getirilmesidir.

Nevruz günü okunan *Nevrûziyeler*, Alevî-Bektaşî edebiyatının en güzel örnekleri arasındadır. Örnek olarak bu çevrelerde çok sık okunan bir *nevrûziye* de şöyledir:

*Gelin ey nâzenin canlar
Bugün Nevruz-ı sultandır
Safalar sürsün ihvânlar
Bugün Nevruz-ı sultandır
Bütün mümin, bütün İslam
Bugün etmek gerek bayram
Hem sun sâkiya gel cam
Bugün Nevruz-ı sultandır
Aliyül-Murtaza Haydar*

*Cihanı gark-ı nur eyler
Bütün kurt kuş bunu söyler
Bugün Nevruz-ı sultandır
Ali'nin doğduğu gündür
Bugün her günden üstündür
Hemen sâki kadeh döndür
Bugün Nevruz-ı sultandır
Nice sırlar olup zâhir
Ali'de oldu Hakk bahir
Şükreyle sen ey Fakir
Bugün Nevruz-ı sultandır*

Ülkemizde Orta Anadolu Alevilerinde Nevruzla ilgili kutlamalar, kış döneminde yapılır. Bu durum, insanların ekin tarlalarında çalışmayıp evlere kapanmış olmaları ile açıklanabilir. Kutlamaların süresi, 1 Ocak'ta başlar ve 21 Mart'a kadar devam eder. Kutlamalara *Cem* adı verilir. Buradaki *cem* deyimini, Alevî-Bektaşilerin dini merasimleri olan *Âyin-i Cem* ile karıştırmamak gerekir.

Nevruza Bektaşiler, *Kırklar Bayramı* adını verirler. Zira onlara göre bugün, *Gayb Erenleri* olan "Kırklar"ın toplandığı gündür. Bu nedenle bugün Kırklar Bayramı olarak da bilinir. Yine Bektaşî geleneklerinde Nevruzun "insanın yeniden doğuşunu" simgelemesinden ötürü önemli bir etkisi vardır. Burada insanın yeniden doğuşu ile kastedilen şey, onun cehaletten kurtuluşu, iyilik ve güzelliğe ulaşması, ilim ve irfan diyarına geçişidir. Ayrıca insanların ölmeden evvel ölebileceği ve öldükten sonra da dirileceği konusundaki yaklaşımlarını Bektaşiler, Nevruz yoluyla anlatmışlardır.

Alevî-Bektaşî topluluklar arasında Nevruz Bayramı törenlerinde ateş üzerinden atlama geleneği de yaygındır. Bu geleneğin, İslamiyet'ten önceki Türk inançlarından ateş kültü ile yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu ritüel yapılırken her çeşit hastalık ve kötülükten korunma ve kurtulma amacı güdülmektedir. Bilindiği gibi ateş, fiziki olarak sahip olduğu yakıcı özelliği ile mikropoları yok eder. Ateşin bu fiziki özelliği, ona manevi anlamda temizlenme misyonunu da kazandırmıştır. Bu çerçevede Şamanizme göre, ateşin her şeyi temizlediğine ve kötü ruhları kovduğuna inanıldığını belirtmeliyiz.

Malatya Alevileri, Nevruz'da "*Kış bitti Bayramı*" yaparlar. Uğur getirsin diye taştan küçük evler yapılır, ateş ya-

Nevruz Cemî.

kılır ve el ele tutuşarak ateşin etrafında dönülür, halaylar çekilerek şenlik yapılır, topluca yemekler yenilir ve arkasından herkes birbirinin evine bayramı kutlamaya gider. Eröz'ün ifade ettiği gibi, bu şenliğin, eski Türk şenlikleri ile ilgili olması muhtemeldir.

Bu çerçevede ifade etmemiz gereken bir diğer nokta, bazı Tahtacı grupları ile Orta Anadolu bölgesinde yaşayan *Sıraçlar*'ın Nevruz kutlamalarına diğer Alevî-Bektaşî grupların tersine yeterince önem vermemeleridir. Söz konusu Alevî-Bektaşî grupları arasında Nevruz günü sadece âyin yapmakla geçiştirilir. Ayrıca *Nevruzîye* söyleme geleneğinin de, onlar arasında yakın bir tarihte benimsendiğini belirtmeliyiz.

D) Diğer Bayramlar

Alevî-Bektaşî topluluklarının bu bayramların dışında kutlamakta oldukları başka bayramları da vardır. Şimdi sıra ile onları inceleyelim:

Mehmet Eröz'ün yapmış olduğu araştırmalarda sözünü etmiş olduğu ve daha çok Malatya çevresinde kutlanan *Abdal Musa Günü*, bunlardan biridir. Kışın yapılan bu kutlamada önce ev ev yiyecek toplamaya çıkılır. Bunun için her evden yağ, bulgur gibi şeyler alınır. Sonra bunlar satılarak 10-15 kadar koyun ve keçi alınır. Arkasından bu hayvanlar, kurban olarak kesilip köy meydanına sıra sıra kurulmuş olan kara kazanlarda etli pilav yapılır. Ayrıca bugün için özel olarak bazlama hazırlanır. Erkekler ve çocuklar bir evde toplanıp bulgur pilavını bazlama içine koyarak yerler ve dua ederler. Kadınlar ise, bulgur pilavını bakraçlarla alarak evlerine götürür ve orada yerler.

Yine Mehmet Eröz'ün söz etmiş olduğu *Kış Yarısı Bayramı*, köyde bir erkeğin, kadın kılığına girerek köyün delikanlıları ile davul zurna eşliğinde ev ev dolaşmasıyla başlar. Ardından geniş bir evde bir araya gelerek değişik oyunlar oynanır. Evlerden verilen yiyecekler bir torbaya konur. Bunlar satılarak geliri ile bulgur pilavı ve üzüm hoşafı yapılır. Kadınlar ayrı, erkekler ayrı evde toplanır ve birlikte hazırlanan yiyecekler yenir.

Edirne ve Tekirdağ çevrelerinde yapılan *Cemal Oyunu* da, Alevi-Bektaşi çevrelerde görülen kutlamalardan dır.

Sıçan günü denilen ve Mayıs ayının 2. haftasına denk düşen bayram, Amasya, Merzifon ve çevresinde kutlanmaktadır. Bu günde Merzifon'u Gümüşhacıköy'e bağlayan yol üzerinde aileler bir araya gelir. Arabası olanlar arabalarla, arabası olmayanlar yürüyerek burada gezerler. Özellikle gençler, en güzel elbiselerini giyinirler, burada hedef, gençlerin birbirini beğenmesi ve seçmesidir. Zaten bugünün ismi de aslında *Seçen* kelimesinden gelmektedir. Bu gün, Merzifon'un çok kültürlü ortamından kalma Ermeniler, Rumlar ve Alevi-Sünni tüm Müslümanların birlikte ortaklaşa kutladıkları bir gündür. Halk arasında bu bayramın, Ermenilerden kalma bir bayram olduğu da söylenir. Geçmişte farklı toplum kesimleri arasında tam bir kültür alışverişinin yapılmasını sağlayan bu bayramın, günümüzde de aynı şekilde yapıldığını söylemek çok zordur.

Garip bayramı: Orta Anadolu bölgesinde, özellikle Türkmən Alevî köylerinde Nisan ayının ilk Çarşamba günü kutlanmaktadır. İsmi mahiyet ve kökenini tam olarak çözümlenemediğimiz bu bayramda ne evde ne de tarlalarda hiçbir iş yapılmaz, eğer herhangi bir iş yapılırsa bunun uğursuzluk getireceğine ve hiçbir iyiliğinin de görülmeceğine inanılır. Örnek olarak o gün kumaş kesilirse sıçanların gelip kumaşları keseceğine inanılır. Halk, o gün kırlarda toplanıp birtakım şenlikler yapar, oyunlar oynar.

Helva bayramı: Orta Anadolu bölgesinde, bazı köylerde halk arasında üç aylar denilen Recep, Şaban, Ramazan ayları içinde kutlanan geleneksel bir bayramdır. Bunun için önce hazırlıklar yapılır, helva ve çörekler hazırlanır ve mezarlıklara gidilerek hazırlanan yiyecekler orada yenir. Eğer mezarlığa gidilmezse yiyecekler komşularla beraber yenilir. Her köy bu bayramı, kendi mezarlığında kutlar.

Bir diğer bayram da, Sivas Divriği Alevilerince kutlanmaktadır. Bu bölgede Mart ayı içinde kutlanan bu bayram âdetince, soğan kabukları ile kaynatılarak kırmızıya boyanan yumurtalar, herkesin kendine ait küçük taş yapıları üzerine konmakta; eğer ertesi sabah bu taş yapıardan birinin altında bir böcek bulunacak olursa, sahibinin yıl boyunca talihinin açık olacağına inanılmaktadır.

Bu bayramların dışında ülkemizdeki özgün Alevî gruplardan biri olan Hatay Alevileri/Nusayrîlere ait bazı bayramlar vardır. Bunlar içinde en önemli bayram şüphesiz, *Gadir Bayramı* adı verilen kutsal bayramdır. Nusayrîlere göre bu gün, Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi Gadir-i Hum denilen yerde kendisinden sonra Müslümanların önderi olarak ilan etmiştir. Nusayrîler, kutsal olarak kabul edip 18 Zilhicce'de kutladıkları bu günde, Hz. Ali'nin tanrılık vasıflarının Hz. Muhammed tarafından ilan edildiğine inanırlar. Nusayrîler, bu bayramda kurbanlar keserek büyük kazanlar kaynatırlar, yapılan yemeklerden fakir ve muhtaçlara verilir. Kur'an okunur, ibadet yapılır ve bol bol dua edilir. Aile büyükleri ile evliya türbeleri ziyaret edilir, özellikle bu bayramda ziyaret yerleri, kalabalıklarla dolar taşar. *Gadir Bayramı* iki gün devam etmekte olup

Nusayrîlere göre, bu iki gün cehennem ateşi bile sönmektedir. Bu yüzden bütün işyerleri bugün kapalı olur.

Nusayrîlerin diğer bayramı, *Mübâhale Bayramı*'dır. Hz. Muhammed'in hicretin 10. yılında Necranlı Hristiyanlarla yapmış olduğu tartışmadan dolayı bugün, bayram olarak kutlanır. Her yıl Zilhicce ayının 21. gününde Hz. Peygamber'in Necranlılarla lanetlenmesi anısına bu bayram kutlanır.

Bu iki bayram dışında Hatay Alevileri/Nusayrîlerin kutladıkları diğer bayramlar şunlardır;

Firâş Bayramı: Bu bayram, Muharrem ayının ilk gecesinde kutlanır. Özelliği, Hz. Muhammed'in Kureyş müşriklerinden kurtuluşunu hatırlatmasıdır. Hz. Muhammed'in Mekkeli müşriklerin artık dayanılmaz bir duruma gelen baskı ve kötülüklerine karşılık Mekke'den Medine'ye hicret edişi ve o gece evinde yatağına Hz. Ali'nin yatmış olmasından dolayı bu bayram kutlanır. Bu olay, Nusayrîlere göre Hz. Ali'nin fedakarlığını ve cesaretini gösterdiği gibi, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye olan sevgi ve güvenini de gösterir.

Salib Bayramı: Nusayrîler, bu bayramı Yahudilerin Hz. İsa'yı öldüremeyip onun yerine yanlışlıkla Hz. İsa'ya ihanet edip bulunduğu yeri Yahudilere bildiren kişiyi Hz. İsa'ya benzeterek yanlışlıkla öldürmeleri sebebiyle, Hz. İsa'nın ölmediğine inanarak kutlarlar.

Tecelli Bayramı: Nusayrîler arasında bu bayram, Allah'ın Hz. Musa'ya Tur dağında tecelli (görünme) etmesinden dolayı kutlanır. Nusayrîlere göre Allah'ın Hz. Musa'ya tecelli edişi, Kur'an Araf Suresinin 143. âyetinde ifade edilmektedir. Nusayrîler, bu olayı bayram olarak kutlarlar.

Mihrican Bayramı: Mihrican kelimesi Farsça kökenli bir kelime olup sonbahar anlamına gelmektedir. Bu bayram, sonbaharın bitip kış mevsiminin başlaması sebebiyle kutlanan bir bayramdır.

Hz. Muhammed'in Doğumu Bayramı: Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği gün kutlanan bayramdır.

Nisan Bayramı: Hz. Muhammed'in Selman-ı Farisi ile buluştuğu ve Selman'ın Müslüman olduğu günün anısına kutlanan bayramdır.

Mart Sütlaç (Harirî Eder) Bayramı: 1 Mart tarihinde her evde sütlaç yapılarak kutlanan bayramdır. Bu bayramda Nusayriler, "harire" dedikleri sütlaç yapıp komşularına ikram ederler.

İydü's-Seb'in: Hz. Muhammed'in hicret öncesinde Medine'den kendisini ziyarete gelen 70 kişiyle Mina'da buluşarak onlara Peygamber olduğunu anlattığı günün anısına 9 Mart'ta kutlanır.

Evel Temmuz Bayramı: Hz. İsa'nın havarileri adına kutlanan önemli bir bayramdır. Bu bayramın Fransızlar zamanından kaldığı ve Fransızların Cumhuriyeti kutladıkları bir bayram olduğu bilinmektedir. Fransız İhtilali'nin yıldönümü olarak kutlanan bu bayram, daha sonra buradaki halk tarafından benimsenerek sürdürülmüştür. Bayrama hazırlık olarak evler, temizlenir, güzel kıyafetler giyilerek 1 Temmuz günü Samandağ'daki Hızır türbesinin bulunduğu yere pikniğe gidilir, eğlenilir ve halay çekilirdi. Samandağ'da çoğunlukla üç gün boyunca denize gidilerek eğlenilirdi. Bugün bu bayramı kutlayan çok az kimseye rastlanmaktadır.

İydü's-Sindan Bayramı: Bu bayram, Türklerin yaptığı örs bayramıdır. Ahmed Yesevi'den Nusayrilere geçtiğine ve bu günde Ehl-i Beyt'e iman edenlerin ateşi elleriyle tutacaklarına ve çekiçe döveceklerine inanılır.

Kıddas Bayramı: Hristiyanların her yıl 6 Ocak'ta kutladıkları Yuhanna'nın Hz. İsa'yı Ürdün nehrinde vaftiz ettiği günün anısına Nusayriler tarafından 19 Ocak tarihinde kutlanır. Hristiyanlar ile ortak kutlanan bu bayramda Nusayriler, tıpkı kendi kutsal günlerindeki gibi Hristiyanların bayramlarında da uygun mekânlarda kurban kesip namaz kılarlar. Bayram günü kurban etinden geleneksel hırısı yemeği yapılarak komşu ve misafirlere dağıtılır.

Milad Bayramı: "Noel" adıyla da bilinen Hz. İsa'nın doğduğu günün anısına yine Hristiyanlarla ortak bir şekilde kutlanan bayramlardan biridir. Hz. İsa'nın, temiz ve pak olan Hz. Meryem binti İmrandan doğduğuna inanılan 24 Aralık gecesi kutlanır. Hristiyanların bir hafta boyunca kutladıkları bu bayramı, Nusayriler bir gün kutlarlar. Bu bayramda Hz. İsa'nın doğumunu simgeleyen İsa helvası yapılmaktadır.

Sabatay veya Yumurta Bayramı: Çarmlıha gerildikten sonra dirilen ve havarilerine görüldükten sonra göğe yükselen Hz. İsa adına Nusayriler tarafından 30 Mart'ta kutlanır. Hz. İsa'nın dirilişiyle doğanın dirilişi arasında bir benzerlik kurulması nedeniyle, bu bayram aynı zamanda doğanın dirilişini simgeleyen Bahar Bayramı olarak kutlanmaktadır. Yumurta bayramı da denilen bu bayram, Hristiyanların kutladığı Paskalya Bayramı'ndan bazı etkiler taşımaktadır. Zira bu bayramda halk arasında yumurtalar boyanarak tokuşturulur. Yumurtanın kırılması, dirilişi sembolize eder. Eskiden daha geleneksel ve yaygın olarak kutlanan bu bayramda, herkes en yakın türbeye giderek piknik yapar ve rengarenk boyadıkları yumurtaları tokuştururlardı. Ayrıca bu bayramda nişanlılardan erkek tarafının, kız tarafına bir sepet içinde rengarenk boyanmış yumurta ve çiçekler getirmesi geleneği bugün de sürmektedir.

St. Georges Günü (6 Mayıs): Nusayrilerin günümüzde kutladıkları bu bayram, Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesi sürecinde, Müslüman Türklerle yerli Hristiyan halk arasındaki karşılıklı etkileşimlerin en önemli örneklerinden biridir.

Bu bayramla ilgili kutlamalar, St. Georges'un ölüm tarihi olduğuna inanılan 6 Mayıs günü yapılmaktadır. Bu

Hacı Bektaş Tekkesi'nde Bir Semah.

tarihin Hıdırellez'in kutlama tarihiyle aynı olması, St. Georges'un beyaz atlı, savaşçı ve ejderha öldürdüğü tasavvur edilen bir aziz olması nedeniyle, eski Türk kahramanlarına benzemesi ve Türk velileri ile özdeşleştirilmesi, ayrıca ejderha söylencesinin Hızır'a ve Sarı Saltuk'a mal edilmesi gibi bulgular, bu iki kült arasındaki benzerlikleri ve Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki etkileşimi açıkça ortaya koymaktadır.

St. Georges gününde Nusayriler, kendi inançlarına göre dua okurlar, buhur yakarak dilek dilerler. Her dilek için bir mum yakılır. Aynı zamanda madeni paralar, dilek taşına sürülerek de dilek dilenir. Para, dilek taşına yapışır-sa dileğin gerçekleşeceğine, yapışmazsa gerçekleşmeyeceğine inanılır. Tutulan dilekler bir kağıda yazılarak Meryem Ana'nın tablosunun önüne ya da tabloya yakın bir köşeye bırakılır. Ayrıca maketler yapılarak da dilek dilenir. Kibrit çöplerinden, küçük taşlardan veya hamurdan, tutulan dileğin bir maketi yapılır. Çocuk sahibi olmak isteyenler, hamurdan veya kibrit çöpünden bebek yaparak

kiliseye bırakırlar. Evlenmek isteyen gençler, gelin-damat maketi yaparak kiliseye bırakırlar. Bu maketler ve kağıda yazılan dilekler, gece on ikiden sonra bir kilise görevlisi tarafından alınıp denize bırakılır. Böylece dileklerin gerçekleşeceğine inanılır.

Meryem Ana'nın sadık dostu olan Azize Barbara'nın ölüm yıldönümünün anıldığı ve Hristiyanlar tarafından 4 Aralık'ta kutlanan *Barbara Bayramı*, Nusayriler tarafından 15 gün sonra 19 Aralık'ta kutlanır.

Meryem Ana Bayramı: Mesih İsa'nın annesi Meryem Ana'nın ölüm yıldönümüdür. Bu olay anısına kutlanan bayramdır.

Nusayriler için önemli bayramlardan biri de, *İydür-Re'si-Seni'*dir. Bu bayram, Nusayriler tarafından Yılbaşı bayramı olarak bilirse de, aslında Nusayrî şeyhleri, bu bayramın *Çakış Bayramı* olduğunu ifade ederler. Hz. Musa'nın İbranileri Mısır'dan çıkararak firavunların baskı ve zulmünden kurtardığı günün anısına kutlanan bu bayram,

Cem Görevlileri

Nusayrîler arasında en yaygın kutlanan bayramlardan biridir. Bu bayramda komşular, akrabalar ve din büyüklerinin evleri ziyaret edilir, tatlı ve börek gibi ikramlar yapılır ve çocuklar ev ev dolaşarak bayram harçlığı toplurlar.

Nusayrîler, hemen her bayram gününde kabir ve türbe ziyareti yapar, dualar okur, kurbanlar keser, adaklar dağıtır ve bağış/yardım yaparlar. Ayrıca her bayramdan önce kurban satın alırlar. Alınan koyunların en az 6-7 aylık; danaların ise en az 1 yaşında olması gerekir. Bazıları kurbanı dört beş ay öncesinden alır. Kurban bir gün önceden tıpkı adaklarda olduğu gibi, dindar, saygın ve toplum tarafından kabul gören bir kişi tarafından kesilir.

Nusayrî bayramları, Nusayrîlerin Sünnî Müslümanlar ve Hristiyanlarla karşılıklı etkileşimlerinin açık delilleridir. Nusayrî kültüründe kurban geleneğinin çok yaygın oluşu, bu yüzden bayram ve adakların asla kurbandsız yapılmaması, yine bayram ve adaklarda bazı yemekleri özellikle erkeklerin yapması, Orta Asya Türklerinin Şamanist gelenekleriyle benzerlik göstermektedir.

Belli günlerde yapılan bayram ve kültürel etkinliklerin dışında, Alevî-Bektaşî topluluklar tarafından Anadolu'nun

değişik merkezlerinde her yıl tören ve etkinlikler düzenlenmektedir. Bunların en fazla bilinenleri şu şekildedir: *Hacı Bektaş-ı Veli törenleri* (Hacıbektaş), *Abdal Musa törenleri* (Antalya), *Veli Baba törenleri* (Isparta), *Hamza Baba törenleri* (İzmir), *Şücaettin Veli törenleri* (Eskişehir), *Pîr Sultan Abdal törenleri* (Sivas), *Hıdır Abdal törenleri* (Erzincan).

Bu törenler, daha çok Alevî nüfusunun yoğun olduğu yerlerde düzenlenmekte olup bunun için kurbanlar kesilmekte ve lokmalar dağıılmaktadır. Türkiye'den ve yurt dışından binlerce insanın katıldığı bu törenler, âdeta bir festival/bayram havası içerisinde kutlanmaktadır. Alevî-Bektaşîler arasında bu törenler, dinsel bazı ritüellerin yerine getirildiği âyinler olmalarının yanında, topluluğun birlik ve beraberliğinin sağlanmasında da önemli işlevleri vardır. Yine bu törenler sırasında gerek Alevîlik-Bektaşîlik, gerekse törene konu olan velilerin yaşam hikayeleri ve görüşleri ile ilgili bilgiler verilip paneller yapılmakta; tanınmış Alevî sanatçılar, Alevî-Bektaşî kültürünü içeren deyişler söylemekte; değişik bölgelerden gelen Alevî yazar ve kanaat önderleri farklı konularda görüş alışverişinde bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Acıpayamlı, Orhan, "Türkiye'de Bahar Bayramı", *Antropoloji*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1978.
- Aksoy, Mustafa, "Kültür Sosyolojisi Açısından Nevruz Geleneği", *Türk Dünyası Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yay., XII, Ankara, 1997.
- , "Mur'ıta Bir Alevî-Türkmen-Tahtacı Köyünde İnanç, Gelenek ve Görenek", *Alevilik*, hzl. İsmail Engin, Havva Engin, Kitap Yay., İstanbul 2004, s. 385-391.
- Aktaş, Ali Osman, "Yaşattılagelen Bir Kült Olarak Samsun İli Avut Köyü'nde Hıdırellez Gelenekleri", *2. Uluslararası Türk Kültür Evi'nde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, I, Ankara 2007, s. 643-658.
- Annakılıçev, Kazakbay, "Bağımsız Türkmenistan'da Nevruz", çev. Güçmurat Sultanmurat, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, XVII, Ankara 1999, s. 22-26.
- Atabek, Fevzi, "Hızır İlyas Günü Efsanesi", *19 Mayıs*, S. 74, C. 7, Samsun 1946.
- Bal, Hüseyin, *Alevî İslam Yolu*, Cem Vakfı Yay., İstanbul 2004.
- , "Yaşayan Alevî-Bektaşî Geleneği (Teke Yöresi Örneği)", *2. Uluslararası Türk Kültür Evi'nde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, I, Ankara 2007, s. 33-51.
- Balıkçı, Gülsen, "Çalçaklılarda Hıdırellez", *Yol Bilim Kültür ve Araştırma Dergisi*, XXVII, Ankara 2006, s. 64-73.
- Barın, Nasuh, "Hızır Kültü Üzerine", *Nefes*, XVI, İstanbul 1995.
- Bekki, Selahaddin, "Nevruz-Kurban İlişkisi ve Kurbanı Bağlı Olarak Yapılan Ritler, Pratikler", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XXIX, Ankara 2001, s. 11-18.
- , "Ateş Etrafında Oluşan Halk İnanışları ve Nevruz Ateşi", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, IXL, Ankara 2007, s. 249-254.
- Beytullov, Mehmet, "Bulgaristan'da Alevilik", *Aleviyol*, XI, Ankara 2001, s. 13-37.
- Biçen, Hüseyin, *İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar*, Tekağaç Yay., Ankara 2005.
- Bilen, Osman, "Mitolojik Bilinç Ürünü Olarak Nevruz", *Kubbealtı Akademik Mecmuası*, IV, İstanbul 1998, s. 58-68.
- Birdoğan, Nejat, *Anadolu Aleviliği'nde Yol Ayırımı*, Mozaik Yay., İstanbul 1995.
- Boran, Aşiret, *Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hatay'da Hristiyan Bayramları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2003.
- Boratay, Pertev Naili, "Türklerde Hızır", *İA*, V, İstanbul 1964, s. 467-468.
- Cebecik, Kemal, *Sarıköy Köyü Folkloru*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991.
- Çay, M. Abdülhaluk, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Yay., Ankara 1996.
- , *Hıdırellez "Kültür ve Bahar Bayramı"*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- Çobanoğlu, Özkul, "Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdırellez", *Türkbilim Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 2000, s. 51-59.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Aydın Kitabevi, Ankara 1999.
- Doğan, İsa, *Anadolu'da Aleviliğin Doğuşu ve Samsun Alevileri*, Aksiseda Matbaası, Samsun 1990.
- Dursun, Haluk, "Deliorman ve Koca Balkanlarda Alevilik", *Kubbealtı Akademik Mecmuası*, IV, İstanbul 1998, s. 34-44.
- Emiroğlu Kudret, Aydın Suavi, *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2003.
- Engin, Refik, "Amuca Kabilesinde Hıdırellez Geleneklerimiz", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XVIII, Ankara 2001, s. 173-203.
- Er, Piri, "Anadolu Alevi, Bektaşî Geleneğinde Nevruz ve Isparta-Gönen-Gümüşgün (Baladız) Köyü örneğinde Nevruz Cem'i", *Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- Eren, İsmail, "Manastır Türklerinin Bazı Hıdırellez Âdetleri", *Türk Kültürü*, S. 68, İstanbul 1968.
- Erginer, Gürbüz, *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yay., İstanbul 1997.
- Eröz, Mehmet, *Türkiye'de Alevilik Bektaşılık*, Otağ Matbaacılık, İstanbul 1977.
- Erseven, İ. Cem, "Hızır Kültü", *Nefes*, XVI, Ankara 1995, s. 18-19.
- Fırat, Ahmet, "Nevruz", *Cem*, S. 76, İstanbul 1998, s. 39-40.
- Friedlaender, Israel, "Khud", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, New York 1951.
- Genç, Reşat, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, XVII, Ankara 1999, s. 5-12.
- Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara 1998.
- Güngör, Kemal, "Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme", *Türk Etnografya Dergisi*, I, Ankara 1956.
- Hacıyeva, Maarife, "Azerbaycan Türklerinde Nevruz Geleneği", çev. Şahin Köktürk, *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, XVII, Ankara 1999, s. 13-21.
- Hançerlioğlu, Orhan, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995.
- Kafalı, Mustafa, "Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim", *Türk Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri*, hzl. Sadık Tural, Ankara 1995.
- Kalafat, Yaşar, *İlamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
- Karaman, Ramazan, *Türk Devlet ve Topuluklarında Nevruz Kutlamaları*, Berikan Yay., Ankara 2005.
- , "Alevî-Bektaşîlerde Yenigün (Nevruz) ile ilgili İnanç ve Ritüeller", *2. Uluslararası Türk Kültür Evi'nde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, I, Ankara 2007, s. 619-641.

- Kaya, Haydar, *Alevî-Bektaşî Erkânı, Evradı ve Edebiyatı*, İstanbul 1993.
- , "Nev-Rûz Bayramı ve Erkânı", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu I*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta 2005, s. 169-179.
- Keser, İnan, *Gelecek, Aile, Etnik Köken, Tarih ve Din Açısından Nusayriler*, Çiviyazıları Yay., İstanbul 2002.
- Kılınc, Firdevs, *Hatay Alevî Nusayrileri'nde Haydarilik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002.
- Korkmaz, Esat, *Ansiklopedik Alevîlik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yay., İstanbul 2003.
- Kutlu, Sönmez, "Kırgız Türklerinde Nevruz Kutlamaları", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XVII, Ankara 2001, s. 181-188.
- Küçük, Murat, *Horasan'dan İsmir Kıyılarına Cemaat-i Tahtacıyan*, Nefes Yay., İstanbul 1995.
- Levy, Reuben, "Nevrûz", *IA*, IX, İstanbul 1964, s. 233-234.
- Melikoff, Irène, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, Cem Yay., İstanbul 1994.
- Mullaoglu, Mehmet, *Alevîler Sünnî Sünnîler de Alevîdir*, Onur Ofset, Antakya 2000.
- Noyan, Bedri, *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, Ankara 1987.
- , "Nevrûz Erkânı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1983.
- Ocak, A. Yaşar, *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1985.
- , "XIII.-XV. Yüzyıllarda Anadolu'da Türk-Hristiyan Dinî Etkileşimleri ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü", *Belleken*, LV/214, Ankara 1991, s. 661-673.
- Onarlı, İsmail, "Nevruz Bayramı", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XV, Ankara 2003, s. 41-74.
- , "Dersimde Bazı Gelenekler ve İnanç Motifleri", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XV, Ankara 2000, s. 155-190.
- Özbayrı, Kemal, *Tahtacılar ve Yörükler*, Librairie Adrien Maisonneuve, Paris 1972.
- Özen, Kutlu, "Sivas Yöresinde Bahar Karşılama Törenleri, Bahar Bayramı", *Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- Özmen, İsmail, *Simgeler Kenti Bektaşîlik, I-II*, Ankara 2000.
- Öztürk, Mürsel, "Nevruz", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, XVII, Ankara 1999, s. 35-40.
- Öztürk, Y. Nuri, *Tarihi Boyunca Bektaşîlik*, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1997.
- Piroglu, Ali Lütfi, "Deliorman'da Nevruz Kutlamaları ve Hıdırellez", *Cem*, S. 111, İstanbul 2001, s. 25-28.
- Radloff, Wilhelm, *Sibirya'dan*, çev. Ahmet Temir, 2 cilt, İstanbul 1955-1956.
- Rahman, Abdülkerim, "Tarihten Günümüze Doğu Türkistan'da Nevruz Kutlamaları", *Nevruz*, hzl. Sadık K. Tural, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1995, s. 221-227.
- Sarıkaya, M. Saffet, "Hızırname'nin Bektaşîliğe Dair Malumatı ve Hızırname Çerçevesinde Bektaşî Kültüründe Hızır İnancı", 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni*, II, s. 1463-1480.
- Selçuk, Ali, *Tahtacılar*, Yeditepe Yay., İstanbul 2004.
- Sertel, Engin, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler*, Ötopya Yay., Ankara 2005.
- Seyirci, Musa, *Batı Akdeniz Bölgesi Tahtacıları*, Derin Yay., İstanbul 2007.
- Sinanoglu, Abdülhamid, *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı*, Esra Yay., İstanbul 1997.
- Süleyman Fikri, "Teke Vilâyetinde Tahtacılar", *Türk Yurdu*, VI/29, İstanbul 1927, s. 477-489.
- Sümer, Ali, "Anadoluda Nevruz ve Tarihi Kaynakları", *Cem*, S. 76, İstanbul 1998, s. 32-34.
- Sümer, Faruk, "Ağaç-Eriler", *Belleken*, XXVI, Ankara 1962, s. 521-527.
- Şâhhüseynoglu, Nedim, *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*, İtaliik Yay., Ankara 2000.
- Temren, Belkis, "Bektaşî Geleneğinde Nevruz Kutlamaları: Kırklar Bayramı", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, XVII, Ankara 1999, s. 43-47.
- , "Tarihte, Günümüzde ve Türk Kültüründe Nevruz", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XVII, Ankara 2001, s. 173-179.
- Tezcan, Mahmut, "Türk Coğrafyasının Simgesi Nevruz", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, XVII, Ankara 1999, s. 27-30.
- Tur, Derviş, *Erkânname Alevîliğin İslam'da Yeri ve Alevî Erkânları*, Can Yay., İstanbul 2002.
- Türk, Hüseyin, *Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrîlik*, Kaknüs Yay., İstanbul 2005.
- , "Hatay'da Gadir Bayramı", *Folklor/Edebiyat*, S. 26, Ankara 2001.
- Türkdoğan, Orhan, *Alevî-Bektaşî Kimliği*, Timaş Yay., İstanbul 1995.
- Uçkun, Rabia, "Alevî-Bektaşî Geleneğinde Nevruz Kutlamaları", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu I*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta 2005, s. 161-168.
- Üçyıldız, Nevzat, *Taşeli Yörük ve Tahtacıları'nda Gelenek ve Görenekler*, (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara 1985.
- Ülkütaşır, M. Şakir, "Tahtacılar Coğrafi Dağılımları, Etnik Menşeleri, İctimai Hayatları", *Türk Kültürü*, VI/71, Eylül 1968, s. 840-843.
- Üzüm, İlyas, *Günümüz Bulgaristan Alevîliği*, İstanbul 1999.
- Wensinck, Arent Jan, "Hızır", *IA*, V, İstanbul 1964.
- Yaman, Ali, *Alevîlik & Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul 2007.
- Yaman, Mehmet, *Alevîlik İnanç-Edep-Erkân*, Ufuk Yay., İstanbul 1994.
- Yetişen, Rıza, *Tahtacı Aşiretleri (Adet, Gelenek ve Görenekleri)*, Memleket Matbaacılık, İzmir 1986.
- Yıldız, Harun, *Anadolu Alevîliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Araştırma Yay., Ankara 2004.
- Yılmaz, Abdurrahman, *Tahtacılar Gelenekler*, Ulus Basımevi, Ankara 1948.
- Yörükân, Y. Ziya, *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, hzl. Turhan Yörükân, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- Zelyut, Rıza, "Hızır İnancı", *Nefes*, XVI, Ankara 1995, s. 13-17.